

Totempålen igen

Skall den gistna pålen återbördas eller ej?

AV ÅKE HULTKRANTZ

den debatt om den famösa totempålen framtid som förts i radions kulturdebatt, i tidningars och tidskrifters spalter sedan snart ett år tillbaka har varit ganska ensidig. Sympatisörer till kravet att pålen bör överföras till hemlandet — haislareservatet — har villigt ställt upp och inkasserar säkerligen indianernas beröm. Men det har saknats debattörer som företrätt den motsatta ståndpunkten, att pålen bör förbli i Folkens Museum—Etnografiskas ägo. Det är självklart inte någon tacksam uppgift att i dessa tider uppträda i en roll som av illvilliga andar kan tolkas som chauvinistisk, indianfientlig och rashetsande. Som indianforskare tar jag naturligtvis en stor risk när jag framhärdar i mitt motstånd mot en överflyttning. Men jag gör det eftersom jag inte kan finna några plausibla skäl för en sådan flyttning. Dessutom har jag upprepade gånger anmodats att framföra mina åsikter.

De synpunkter som jag torgförde i *Fjärde Världen* 1992:3 (och som tidigare anförts i kulturradion i somras) står jag fast vid. Låt mig i detta sammanhang än en gång korrigera den uppgift som Claes Hallgren m.fl. citerat ur kvällspressen, att totempålen nu skulle gälla som "stockholmarnas totempål". Det är ett uttalande som pådyvlat mig, jag har aldrig fällt något sådant yttrande. Det får räknas till ifrågavarande tid-

nings *Licentia poetica*. Ett sådant omdöme är ju helt absurt.

Museichefen Per Kåks har diskuterat hela problemläget på ett sakligt och lugnt sätt, och i långa stycken kan jag hålla med honom, dock inte i olika enskildheter, och den slutliga slutsatsen — "att pålen ska återföras" — kommer något överraskande. (Den står f.ö. i direkt motsättning till vad *Dagens Nyheter* rapporterade om Kåks' ställningstagande den 4 december 1991.) Diskussionen om principerna för återförande av kulturföremål finner jag intressant och synpunktsrik, men den ger knappast läsaren en klar uppfattning om författarens motivering.

Vad först det svenska förvärvet av pålen beträffar har vi endast konsul Hansons av professor Lindblom citerade dokument att tillgå. Haislaindianernas uppgift att pålen tagits från sin plats utan deras godkännande är ett påstående vars riktighet inte kan beläggas. Hansons skrivelse talar direkt emot det. Det är svårt för mig att acceptera att det här är fråga om en likaberättigandets princip att "ord står emot ord": i ena fallet har vi en skriftlig källa från förvärvstillfället, i det andra en muntliga uppgift sextio år efteråt. "Vi vet inte om pålen är stulen eller köpt", säger en haislakvinna i DN:s referat. Varför skulle det inte kunna röra sig om en gåva som stammen in corpore överlämnat?

Enligt Kåks' utlåtande vill Haisla ha tillbaka pålen för att den skall utgöra en symbolisk länk till det förflutna i ett kulturcentrum med museum, arkiv, plats för forskning, studier och social rehabilitering. Men är det så säkert? I de svenska tidningsintervjuerna talar i stället indianernas företrädare om att pålen skulle placeras i Kitlopedalen för att skydda denna mot de bolag som hotar att avverka skogen. (I så fall skulle totempålen få en religiös funktion som totempålarna på nordvästkusten aldrig ägt.) Buden skiftar alltså. Det centrala tycks vara att man helt enkelt vill ha pålen. Bjud hit ett antal etniskt medvetna nordvästkustindianer från stammar vars hantverk är representerat på Etnografiska museet, och de skulle helt säkert be att få ta med sig samtliga till nordvästkusten hörande föremål hem.

Museichefen frågar på vad sätt återlämnandet av en gåva skulle påverka allmänhetens förtroende för museet. Det är en vettig fråga. De av oss som har etnografika i sina hem och tänkt sig att möjligen så småningom skänka dessa till museet skulle förmodligen avstå från detta inför risken att de avyttrades. Det är visserligen sant att det för inte så länge sedan var brukligt att museichefer på orter världen runt bytte föremål med varandra. Detta är ett oskick som väl numera knappast förekommer. En donator bör bli försäkrad om att hans gåvor stannar på det museum han lämnat dem till. (Undantag måste naturligtvis göras för det fall där museet läggs ner.)

En annan av Per Kåks' frågor gäller vilket värde man skall tillmäta en modern efterbildning av återlämnad artefakt, i detta fall alltså en totempåle. Haisla har lovat att hugga en ny påle som ersättning för den gamla och ge den till museet. En skicklig bildhuggare som gjort flera totempålar sägs stå till förfogande. Men skulle det inte vara lämpligare att den gamla pålen får stå kvar där den är, medan haislaindianerna uppför

en ny påle, med samma design, i det egna reservatet? Det har ju alltid varit tradition på nordvästkusten att låta totempålarna stå orörda, utan alla reparationer, tills de ruttade bort. Då kunde de ersättas av nya pålar. Eftersom den traditionen i våra dagar återupptagits efter att länge ha varit förbjuden skulle ett sådant förfarande numera vara fullt konsekvent. Pålen i Stockholm med sin gistna struktur skulle inte ha funnits kvar i dag om den förblivit hos Haisla. Det är omvårdnaden på museet som räddat den till eftervärlden. Risken med en återflyttning är att den på kort tid faller sönder. Varför alltså inte behålla den gamla pålen här och låta indianska träsnidare framställa en ny, likadan totempåle för egen användning?

Jag måste bekänna att jag inte riktigt fattar vart Hallgren m.fl. vill komma med sin skrivning om "ursprungsmystiken". Först hävdas att för indianerna en nytillverkad kopia duger lika bra som en äldre totempåle såsom heligt föremål, sedan sägs det att nytillverkade föremål saknar den kraft som finns i äldre totempålar "som västerländska museer laddat med våra egna heliga idéer". Resonemanget är dunkelt, och jag undrar vad det är för heliga idéer som vi tillagt totempålarna. Författarna ordar vidare om att indianerna har största rätten till den ursprungliga totempålen. Men om de skänkt eller sålt denna frivilligt (vilket Hansons brev tyder på) har de knappast den automatiska rätten att återfordra pålen. Det är nog klokast att slopa all värdediskussion av detta slag, såsom också Per Kåks framhållit. Jag tillåter mig vidare betvivla att, som förslagsställarna anser, återlämnandet av pålen skulle kunna ses som en vinst för oss svenskar. Författarnas idé om att den återförda totempålen (eller kanske resterna av den?) skulle tjäna som "ett tänkbart resmål" är minst sagt förflugen.

På sin plats i Stockholmsmuseet, som ju är utformat för att bl.a. bereda den adekvat ut-

rymme, står totempålen som en reslig symbol för en märklig kultur och som ett vittnesbörd om nordvästkustindianernas konstskicklighet. Det vore ett misstag att föra den bort från den nyligen skapade utställningen

av nordamerikanska etnografika. En sådan gärning vore ett farligt prejudikat som i längden skulle bereda vägen för Etnografiska museets upplösning.

Totempålen på dess ursprungliga plats i Kitlopedalen.